

Zaplenjena Slovenija

Kako so komunisti prišli do gospodarskih temeljev svoje oblasti?

Če bi povprečno razgledanemu opazovalcu družbenega dogajanja v Sloveniji danes postavili vprašanje, kateri je bil temeljni vzvod, s katerim so po prevzemu oblasti komunisti pridobili gospodarske temelje svoje vladavine, bi večina – tudi pod vplivom nikoli končane zgodbe zakona o denacionalizaciji – odgovorila: nacionalizacija in agrarna reforma. Toda odgovor bi bil napačen.

Ukrep, s katerim je komunistična oblast po vojni razlástila zasebni sektor in vzpostavila nadzor nad gospodarstvom ter tako dobila ekonomsko podlago svoje totalitarne oblasti – podlago, na kateri je temeljila vse do leta 1990 in, kot so prepričani številni kritični opazovalci, v veliki meri še danes – so bile zaplembe premoženja. To dokazuje študija *Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943–1952* dr. Milka Mikole, sodelavca Zgodovinskega arhiva v Celju, ki je študijo (304 strani, 500 izvodov) ob podpori ministrstva za kulturo in mestne občine Celje tudi izdal.

Bela lisa zgodovinopisja

Če je bilo o nacionalizaciji in agrarni reformi do zdaj že veliko napisanega, pa so zaplembe ostajale bela lisa slovenskega zgodovinopisja, ki pa jo za izdajo prirejena doktorska razprava dr. Mikole razgalja do bolečih podrobnosti. Zakaj bolečih? Ker zaplemba pomeni prisilni odvzem premoženja brez odškodnine in je zato že sama po sebi ena najhujših oblik represije, kot v uvodu zapiše avtor. In če v luč te trditve postavimo že navedeno dejstvo, namreč da so bile prav zaplembe pri nas temeljni razlástitveni ukrep, potem se nam nasilna narava režima, ki je po drugi svetovni vojni v primež ujel tudi Slovenijo, kaže s še toliko bolj ostrimi potezami.

Kdo je padel v razlástitveno kolesje? Pri odgovoru na to vprašanje je treba najprej opozoriti, da so zaplembe izvajali različni organi na podlagi številnih predpisov, skozi očala teh predpisov pa se nam kažejo tudi »ciljne skupine« prebivalstva. Naj navedemo le nekatere.

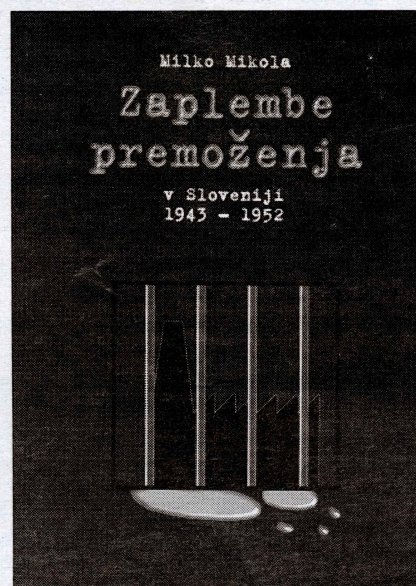
Med povojnimi zaplembami premoženja v Sloveniji so bile najštevilčnejše zaplembe t. i. nemškega premoženja, saj jih je bilo samo do konca leta 1945 izrečeno več kot 20.000. Večina zaplemb je bila izvedena na podlagi odloka avnojskega predsedstva (november 1944) o prehodu sovražnikovega imetja v državno lastnino. Po tem odloku je bilo zaplenjeno imetje nemškega rajha in njegovih državljanov ter vsem osebam nemške narodnosti na našem ozemlju z nekaterimi izjemami – kdor je dokazal, da je sodeloval z narodnoosvobodilnim gibanjem. Zaplembe nemškega premoženja so torej večinoma izvajali na narodnostnem temelju kot obliko reparacije za vojno škodo, ki so jo povzročili nemški okupatorji, zato so jih izvajali upravni in ne pravosodni organi, saj pri takih zaplembah ni bilo treba ugotavljati krivde.

Sodišča kot sredstvo razrednega boja

Seveda pa to ne pomeni, da v razlástitveni voz niso bila še kako dejavno vpleta tudi različna sodišča. Vojaška sodišča so delala s polno paro v juliju in avgustu 1945, ko so bile zunajsodne usmrtnitve v glavnem že zaključene, ozna pa je tiste, ki so jih pustili pri življenju, predlagala v sodno obravnavo. O obsegu tega dogajanja priča podatek, da so zadnje številke sodb pri nekaterih sodiščih segale tudi čez 1000. In če

vemo, da je bilo na posameznih procesih obsojenih več, tudi deset ljudi, ugotovimo, da so mlini vojnih sodišč zajeli na tisoče ljudi, v mnogih primerih sicer v odsotnosti. Sodišča so obsojala na vse vrste kazni, dosledno pa so izrekala zaplembo premoženja. Številni obtoženci pa so bili – kot se je pokazalo pri obnovi postopkov v devetdesetih letih na popolnoma montiranih procesih – obsojeni celo na smrt, v ozadju pa je bila le želja po njihovem premoženju.

Veliko obtoženih se je znašlo tudi pred sodišči narodne časti, in sicer zaradi sodelovanja z okupatorjem na upravnem področju (uradniki, ki so ostali v službah v upravnem in pravosodnem sistemu) in v kulturni (kršenje kulturnega molka, ki ga je zapo-

vedala OF), zlasti pa zaradi gospodarskega sodelovanja. Obsodbe pred sodišči narodne časti so bile vedno povezane z zaplembo premoženja. Po tej poti so na primer prišle v državne roke vse pomembnejše tiskarne. Sodišča (vojaška in narodne časti) so skupaj izrekla 1583 zaplemb, vendar ta številka še ni dokončna, saj segajo sezname do 20. avgusta 1945, ta sodišča pa so sodila do 25. avgusta 1945.

Za njimi pa so stvar v svoje roke prevzela civilna sodišča, pred katerimi

pobiti domobranci. To lahko razumemo kot dokaz »doslednosti« oblasti – teh pobojev nikoli ni javno priznala, zato se imena pobitih niso mogla znajti na zaplembnih odločbah ...

Kakšna številka se torej znajde pod črto zaplemb, ki so jih na podlagi cele vrste predpisov izvajale zaplembne komisije in različna sodišča? »Ob upoštevanju vseh podatkov ocenjujem, da je bilo v obdobju 1945–1952 na območju Slovenije izrečenih najmanj 27.000 zaplemb premoženja,« ugotavlja v svoji študiji dr. Mikola. Več kot tisoč zaplemb pa je bilo izrečenih že v vojnem času od leta 1943 dalje. Koliko ljudi se skriva za temi podatki, koliko storjenih krivic?

Za ponazoritev obsega tako pridobljenega premoženja je morda najbolj prav, da besedo prepustimo kar nekdanjim oblastnikom samim. Ob predstavitvi svoje študije je dr. Mikola opozoril na nastop Ivana Mačka – Matije na partijskem kongresu leta 1949, ko je nanizal naslednji številki: z zaplembami je prišlo v državno last 69% vsega v industrijo vloženega kapitala, 17% pa ga je bilo pod sekvestrom, tj. začasno državno upravo. Ker se je ta začasnost večinoma spremenila v trajnost, lahko številki skorajda seštejemo – zaplenjenega je bilo torej okoli 85% v industrijo vloženega kapitala. Ostali so le majhni trgovci, obrtniki in kmetje. Jugoslovanska oblast se je ob informbirojevskem sporu popolnoma upravičeno branila, da je pravzaprav najbolj zvesta izvajalka boljševističnih metod, saj nikjer drugje, kot so sami dejali, ni bila izvedena tako korenita družbena sprememba.

Ko nimaš več koga držati za vrat

Študija dr. Mikole zajema obdobje do leta 1952. Ali je bil zrahljan razlástitveni primež dokaz demokratizacije tedanje oblasti? Delno mogoče, vendar se je to zgodilo pod pritiskom Zahoda, ki je za pomoč Jugoslaviji postavljaj nekatere pogoje, po drugi strani pa so bila milejša določila novega kazenskega zakonika posledica ne demokratič-

Krvice imajo obraz

»Nekoč sem govoril s kmetico, ki mi je pripovedovala svojo življenjsko zgodbo. Imela je dvanajst otrok, njenega moža pa so obsodili in razlástili. Ker jih niso mogli spraviti v zadrugo, so jih spravili ob posestvo. Imeli so 25 hektarov. Vrgli so jih iz lastne hiše in jim dodelili le nekaj ohišnice. Kako hudo je bilo, ko je gledala, kako jim praznijo hlev. Zemljo, ki so jo prej tako skrbno obdelovali, pa je še isto leto prerastel plevel – morala je gledati propadanje sadov lastnega dela. Danes je od nekdanje mogočne kmetije ostalo samo še podirajoče se gospodarsko poslopje in stara kmečka hiša ...«

(dr. Milko Mikola ob predstavitvi knjige *Zaplembe premoženja v Ljubljani, 19. januarja*)

so se znašli še preživeli podjetniki, trgovci, kmetje (t. i. kulaški procesi), duhovniki in redovniki, ter člani in podporniki protikomunističnih skupin (npr. križarjev). Zgolj za ilustracijo k slednji »kategoriji« obtoženih – dr. Mikola je prepričan, da bi gradivo udbe dokazalo, da je veliko »band« prek udbe ustanovila kar partija sama, da je lahko tiste, ki so takim skupinam dajali podporo, zaprla in razlástila.

Doslednost oblasti

Ko govorimo o obsegu zaplemb, ne moremo mimo 28. člena zakona o zaplembi imovine, po katerem je bilo zaplenjeno premoženje ljudi, ki so bili med vojno likvidirani brez sojenja ali so jih obsodila vojaška sodišča, in ubežnikov pred partizansko vojsko. Takšnih zaplemb je bilo okoli 3600, izvajali pa so jih upravni organi – pristojni okrajni narodnoosvobodilni odbor je s pomočjo krajevnih ljudskih odborov le ugotovil, kdo je bil med vojno likvidiran oziroma je po njej ubežal, ti sezname so bili predani sodišču in potem je bilo samodejno, brez ugotavljanja krivde, premoženje zaplenjeno. Tu pa velja opozoriti na naslednje dejstvo – med temi razlaščenci niso po vojni

nih nagibov ali vrednostnega obrata oblasti, ampak preprostega dejstva – razlástitev je bila pač že opravljena. »Potem ko nimaš več koga držati za vrat, niti ni potrebno, da imaš močne roke ali da si jih še naprej krepiš za to, da boš koga davil,« pravi dr. Mikola.

Morda kdo ob zapisanem poreče, da so bili pač takšni tedanji predpisi, pristojni pa so jih le bolj ali manj dosledno izvajali. To trditev je treba nujno postaviti v luč besed, ki jih je ob predstavitvi knjige *Zaplembe premoženja* izrekel prof. dr. Lovro Šturm, nekdanji predsednik ustavnega sodišča: Ustavno sodišče je, ko je razsojalo o pravni dopustnosti uporabe povojnih zakonov z izjemo zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, za vse zakone ugotovilo, da jih je mogoče uporabljati samo delno, sicer pa so bili v nasprotju s pravnimi načeli, ki so jih na splošno takrat priznavali civilizirani narodi.

Od te točke naprej lahko torej govorimo le še o nujnosti poprave po vojni storjenih krivic. Kako je z urničevanjem tega pojma, pa je že druga zgodba. Vprašanje je le, ali bo res ostala nedokončana ...

BOGOMIR ŠTEFANIČ ml.